

The Bais Din Process

Week 7

שו"ע סימן ט' ב'ו'
שו"ע סימן ז' י"א, י"ב
שו"ע סימן ה'

לז"נ ר' שמואל-ל יוסף בן ר' מרדכי אהרן ע"ה

לז"נ שלום פנחס בן מרדכי א-ליעזר ע"ה

לז"נ ויצה בת ר' שמואל-ל זאב ע"ה
לז"נ לוי בן דוד שלמה
לז"נ שמואל-ל זאב בן לוי

A program funded solely by the Night Seder Bais Medrash
Please contact us for sponsorship opportunities

סעיף ב' [ו] אין הנתבע יכול לפרוע. אפילו אם נשעה ששלו לו היתה תבעתו מפורקת שיתבענו בלוחה תבעה. טור [סעיף י']: ון ממדת חסידות. וכמו מהר"ך צ"ח (כ"ו) [כ"ב חדר א'], הא דליתו אלא מדת חסידות היינו כשעשה כן להדין שלא נפני צע"ד חצירו, אלא נפניו ודאי אסור דודאי יסתממו טענותיו, וק"ל [קש"ב], ועין ד"מ ו' הביאו: סעיף ג' [ח] כי חובה על ישראל לפרנס בו, ולפיכך לה [יומא י"ח ע"א] מדכחיב [ויקרא כ"א י'] והכנה גדולה מאד, גדלו משל אסור: ון או הקדשות פתם. פירוש, לאפוקי אם הקדישו לשם דבר מיוחד דלא אסור לשנותו לדבר אחר, וכמ"ש בלוחה סימן קנ"ג [סעיף ד'] וצו"ד סימן רנ"ו,

ועין פרישה [סעיף ד']: ון ויותר טוב לגבות בו. אמ"ש הממנה ומננה אותה מתחלת השנה או בסופה קאי:

ב ^(א)אם קדם התובע ושלח מנחה לדיין קודם שיזמין לנתבע לדין ^(א)אין הנתבע יכול לפוסלו ^(א)אלא אם כן הדיין רוצה לחשוך עצמו מאותו דין ^(א)ממדת חסידות, ^(א)כגון שידע שנתקרב דעמו לזה.

ג נהגו לעשות לבית דין קופה שפוסקין ממון לפרנסת בית דין ומגבין אותו בתחלת השנה או בסופה ואין בו משום תורת שוחד ותורת אגרא ^(א)כי חובה על ישראל לפרנס דייניהם וחכמיהם וגם אם יש נדבות ^(א)או הקדשות פתם לוקחים מהם.

הגה ^(א)ויותר טוב לגבות מתחלת השנה שיהא מוכן להם כדי שלא יטורכו להחניף או להחזיק טובה לשום אדם.

צינונים ומקורות: א) טור בשם הגאון. ד) טור ס"ו. ה) טור ס"ו. ז) במהדורות של"ח: חסידותו.

באר הגולה

ח. טור בשם תשובה לגאון. ט. מעובד דר' ישמעאל צרי יוסי שם [כתובות]. י. ולא עשאו נפני בעל דין חצירו ^(א)אסורא נמי איכא דודאי יסתממו טענותיו. מוהר"ר דוד כהן צ"ח (כ"ו) [כ"ב חדר א']. כ. שם [טור] בשם ה"ר רבי יהודה צללוני.

באר היטב

יכול לשלול ממנו כשילנה. סמ"ע [סק"ה]: סעיף ב' ו'. קודם. אפי' אם נשעה ששלו לו היתה תבעתו מפורקת שיתבענו בלוחה תבעה. סמ"ע [סק"ה]: סעיף ג' ז. סתם. לאפוקי אם הקדישו לשם דבר מיוחד דלא אסור לשנותו לדבר אחר כמ"ש בלוחה סי' קנ"ג וצו"ד סי' רנ"ו. סמ"ע [סק"ט]:

ביאור הגר"א

סעיף ב' ה. אם קדם בו. כמוס' ק"ה צ' וכפי' מוס' שם [ד"ה לא למאן דסני], ופסגה דין ח' א' [תוס' ד"ה פסלנא] ע"ש: סעיף ג' ו'. נהגו לעשות. שם [כתובות] ק"ה א' נוחי בו, וע"ש מוס' ד"ה נוחי בו: ז. ויותר טוב. שם [כתובות ק"ה] צ' מלי דכמיז מלך בו:

פתחי תשובה

עוד בשם הרב חקות הדינים סי' ח', דיש מי שאומר דכל הני דלא מדינא רק מתורת חסידות, וזה בדליכא אחרינא בהדיה, אבל אם היה דין אחר עמו אפילו מדת חסידות ליכא, ע"ש. ועין בס' תפארת יעקב [סק"ב] מ"ש בזה: ה. ששאל שאלה. עין בספר ברכי יוסף אות י"א שהביא דבתשובת דבר שמואל סי' נ"ד נשאל, ברופא חנם הרגיל אצל הדיין ומרפאהו תמיד וכו' בעל דינו, אי שרי ליה למידייניה. והשיב שאם הוא מרפאהו בחנם יש בו לתא דשוחד כדרינא דשאל שאלתא, אך אם יש לחלץ בין כשהיה רופאהו כבר מקודם טרם יצטרך לדון לפניו, ובין כשהתחיל לרפאהו בזמן הדין או סמוך לו לפניו או לאחריו, שאם היה דרכו בכך מקדם ואח"כ נולדה התביעה בין הבע"ד, כשיחמיד מנהגו ברפואת הדיין לא מפסיל בהנאה זו משום שוחד, ושמה ה"ה נמי ברגיל מקודם לשאלו כלים ואח"כ נתמנה לדין, דאף שיאחז דרכו לשאלו אפשר דלא פסיל משום שוחד, וילפינן לה ממ"ש ביור' סי' ק"ס [סעיף ז'] שהנאת הלוחה שהיה עושה מקודם מותרת בו, אבל מחמת האהבה שיש בין הדיין והרופא אותו בחנם מקודם, אסור לכתחילה לדונו. ואם הוא רופא בשכר, הנה מקום לומר דמת חסידות לסלק עצמו, אך אין כח בבעל דינו לפסלו, זה תורף דברי הרב דב"ש. והוא ז"ל פסק עליו, וכתב דמה שצדד הרב כשהיה מרפאהו מקודם וכן ברגיל מקודם לשאלו כלים לא פסול משום שוחד, לא נהירא לי בו, וכן משמע לשון הטור דקאמר, כל דין שצריך לשאלו כלים משכניו פסול, משמע בשגם עתה בזמן הדין אין בידו כלים מושאלים, כל ששאל וצריך לשאלו פסול, וכן משמע מדברי רש"י בו, ומיור' סי' ק"ס גבי ריבית אין ראיה כלל כמבאר למעין בו, ע"ש: סעיף ג' ו'. ושלח מנחה לדין. עין בט"ז יור' סי' רמ"ו סק"ז שכתב וז"ל, ומור"ח ז"ל מסיק דלאב"ד שרי ליקח מתנות להתעשר שיהיו דבריו נשמעין נגד הבריות, ובאמת יצא שכרו של זה בהפסדו דנמשך מכשול מזה, שמי שיש לו דין לפני האב"ד מקדים איהו זמן ונותן לו מתנה כדי לקרב לבו אליו, ואין לך שוחד מוקדם יותר מזה, ולא עוד אלא שמקבל שכר תורתו בזה בו, עכ"ל. וכבר השיב עליו בספר ברכי יוסף [כאן אות י"ד], דהרי מפורש בתשובת הגאון שהביא הטור ופסקו מרן ומור"ם, דאם קדם התובע ושלח מנחה אין זה כי אם מדת חסידות אם ראה הדיין שנתקרב דעתו, וא"כ אין זה מבטל דליכא [אלא] מדת חסידות, ואם ידע בנפשו שלא נתקרב דעתו אין בו אפילו מדת חסידות בו, והאריך בזה. וע"ש עוד בברכי יוסף [אות י"ג] שהביא בשם תשובת ריח שדה סי' י"ט, דין שהוא סופר שטרות וכתובות, העשיר לו ירבה והרול לא ימעיט, ואם לוקח מתנות מהיחידים פסול לדון. וכתב עליו דבספר העיטור אות ב' ביור' כתב בשם רב נחשון גאון, כותב שטרות אף שנעשה דין נוטל שכר כתיבה, אבל אפשר דהגאון איירי כאם שכר כתיבה קבוע בו. וכתב עוד [אות י"ב] וז"ל, ראובן נדיב ושוע, ובהגיע תור כי בא מועד וימי הפורים, או ילד יולד לו, או איזה שמחה במעונו, פזר נתן לחכמי העיר, ועתה נצרך לדון עם בעל דינו, אין שום [חסם] מאוכלי פת בגו יכול לדון, ופסול הוא ואפילו ע"י בריה. מהריק"ש בתשובת כ"י סימן קל"א. ואני שמעתי שמקצת גדולי דורינו הרב בעל מחנה אפרים והרב בעל חזון נחום נוהרו בזה שלא לקבל מתנות מהגבירים, אבל מקצת גדולים לא נזהרו בזה אף שהיו אבות ב"ד, ואולי סמכו דכל שהמתנות הדין ולא מחמת הדין אלא מפסיל ועבירה, אך נראה דהעיקר ממ"ש מהריק"ש כמבאר מ"ש בסמוך, [נראה כוונתו על מ"ש בשם תשובת ריח שדה הנ"ל], עכ"ל. ואני יודע מה חומר יש במתנות אלו יותר ממתנות שברברי ה"ה הנ"ל שמתיר לאב"ד ליקח מתנות להתעשר, והוא ז"ל עצמו הסכים לזה ודלא כהט"ז כמבאר לעיל. ואולי י"ל דשאני הכא שהוא דבר המצוי ורגיל כמה פעמים בשנה, איכא חשש טפי לאקרוכי דעתא, ודומה לדין דשאל שאלתא דאם הוא רגיל בכך פסול מדינא, וצ"ע: ז. ממדת חסידות. כתב הב"ח [סעיף ו'], נראה דאם הדין מרגיש דלא שלח לו מנחה אלא לפי שיבוא לפניו לדין, בין שהתובע שלח או הנתבע שלח, אפילו מקמי ימים טובא פסול מדינא בו, ע"ש. ועין בנחלת צבי מ"ש בזה: סעיף ג' ה. לפרנס דייניהם וחכמיהם. עין בתשובת חתם סופר חלק ח"מ סי' קס"ד שהשיב בענין קבלת פרס הרבנים [עין ביור' סי' רמ"ז סכ"א] וז"ל, דע כי מן התורה הניתנה לכל ישראל בשוה, מחייבים לקיים והגית בו יומם ולילה, ויהיו עושים רק כדי חיותם יום יום ומצויצאם מאירת היום כעבודת השם, או עושים בזמן מן הזמנים לצורך גופם כגון ביומי ניסן ותשרי, ושאר הזמנים כולם קודש לה, וממילא אין לו לאדם לבקש מותרות, וכל מה שיהיה פרוש ומסתפק במועט ויריות זמן לתורה ועבירה, קודש יאמר לו, ובתוך אותו זמן המיוחד לתורה ועבירה, אם יבוא אדם ללמוד ממנו דבר או לשפוט בין אדם לחבירו או להורות לו, מחייב לעשות בחנם, ואע"פ שמפסיד לימודו של עצמו ע"י זה, כי של חבירו קודם בזה. אמנם בזה שעושה לחיותו ולאשתו ולבניו הקטנים המוטלים עליו, שלו קודם לשל חבירו, וא"צ להתבטל ממלאכתו אם לא יעמידו אחר במקומו או ישלמו לו פרנסת יומו, וזה נקרא שכר בטלה דמוכח. אמנם הצבור מחייבים להעמיד להם אחד שיהיה מוכן ופנוי בכל הזמנים לכל המבקש תורת ה' ימצא מוכן לכך בכל עת, והצבור עושים לזה פרנסתו כריות וכבוד גדול, כי אע"פ כשהיה הוא עושה לעצמו היה מצוה עליו לצמצם, מ"מ הוא רשאי ולא הם, ובוראי אם יש לאל ידו להתפרנס משלו בלי נטילת פרס מהצבור, מחייב הוא לעשות גם זה בחנם, אך לאו כל אדם זוכה לשני שלחנות, ואם אינם מספיקים לו די צרכו כריות, אינו מהרואי שיתרם ויבקר הוספה בכל זמן ועידן ולהעמיס על הצבור העמוסים בלא"ה, ובכ"י האי אמרו בס' כתובות ר"פ שני דייני [ק"ה ע"ב] לא רצו מוסיפים להם, ופירקן לא רצו אטו ברשיעי עסקין, ומשני אלא לא הספיקו אע"פ שלא רצו לקבל מוסיפים להם, [ע"ש [שורית חת"ס] בס' כ"ב ובס' קס"ו שכתב דהפירוש לא הספיקו לו דאייקו פירי, דאל"כ קשה מ"ט לא רצו, הרי בתחילה נתמנו ע"מ לקבל צרכי גופם, אלא הכוונה שבני ביתם נתרבו, ומוזה יצא לו להרמב"ם פ"ד מה' שקלים [ה"ן] שכתב הם ונשיהם ובניהם ובני ביתם ע"ש], ונחמיה התפאר [נחמיה ה' י"ד ט"ז] לחם הפתח לא אכלתי, ושרים הראשונים הכבירו על העם. ואע"פ שאחז"ל וסנהדרין צ"ג

סעיף ד' יא הנוטים אחרי הבצע.
נני שמואל כמיז ללא הלכו דכרי אציהן וינו אחרי הנצע [שמואל א' ח' ג'], ועיין דרישה [סעיף ח'] מ"ש שם אזה:
סעיף ה' יב הנוטף שכר לדון בו.
גם הנוטל שכר להעיד אין עדותו עדות, וכן הוא במשנה [בבברות כ"ט ע"א] צהלי, וכתבו מור"ם לקמן סי' ל"ד קט"ף י"ח [בהגהה] ע"ש: יג **אמ"כ** ידוע שלא נמצא בו.
פירוש, ולא אומר דין הוה דין אע"פ שנטל שכר על דינים אחרים שזן לפני זה ולאחריו, ולא דמי לעובר עברה אחת שכל דיניו ועדותיו נטלים עד שעושה תשובה, דשאי הכא ללא עבר על לאו, אלא משום קנס הוא וכמ"ס הרא"ש [בתשובה כל נ"ו ס"ה, קש"כ], וד"מ [סעיף י"] הצ"ל, ועמ"ש בד"מ ובהסבומי [הגהות דר"פ אורח דין] עוד מזה:

סעיף ה' ח ב"י דיניו שדן בטע"ס.
עיין בתשובת מהר"מ פדואה ס"ק מ' [קש"כ], ועיין צריטב"ל ס"פ הלש מקדש [קידושין ג"ח ע"ב], ועיין צ"ח [סעיף ט"י] וסמ"ע ס"ק י"ד:

^(ז) ר"ן ס"פ הלש מקדש כ"ג ע"א מדפי הרי"ף.

טורי זהב

והו בסעיף ד' כל דיין שיושב ומגדיל בו.
הטור כתב זה בשם רמב"ם, וקשה דזה תלמוד ערוך [שבת נ"ו ע"א] גבי בני שמואל. ונראה דבגמרא

ביאור הגר"א

סעיף ה' ח. כל דיניו.
תוספתא פ"ג דעניות [ה"ה], והצ"ח הר"ן ספ"ב דקדושין [כ"ג ע"א מדפי הרי"ף ד"ה ומדתנן]: ט. אלא אם כן.
שאינו מהפסולין להלךין תשובה רק קנס חמשים על אומר דין שנטל שכר שעבר על מה אמי בו, ותוספתא ללל הדינים שמה נטל שכר עליהן, כמ"ס תוספתא [בבברות פ"ג ה"ה] תשוד להיות נטל בו' כל דיני בו', ר"ן [קידושין שם] בשם רמב"ן, ח"ש תשוד, שאין האסור אלא שמה נטל, וכן צירושלמי יש סנהדרין [ה"ה] תמן תנין הנוטל שכר לדון דיניו עלין כימי תמניתא תשוד לטול שכרו ודן וכו':

פתחי תשובה

ע"כ שנענש על שדיבר על השרים הראשונים, מ"מ חזינן מיהת מרת חסידות שלא להכביד על העם ולהסתפק במרעט, אך לפי צוק העתים עת לעשות לה'.
שהרי משום הכי התירו לכתוב תורה שבע"פ, ומכ"ש בזה, שאם נחמיר על לומדי תורה בכיוצא בזה ח"ו יניחוהו בקרן זוית, עכ"ל.
ושם בס"י קס"ו הוכיח במישור את ראשי עיר אחת כי רצו להפחית את שכר הקצוב לרב שלהם ע"פ שינוי המטבע, ובאמת ת"ח הממונה על הצבור מחוייבים לעשות לו פרנסתו, לא הספיק אפילו אינו רוצה לקבל מוסיפין לו על כרחו ומכ"ש שאין לגרור, ע"ש: סעיף ה' ט. שכר לדון בו'.
כתב הב"ח [סעיף ט'] דאם לקחו בתורת שכר א"צ להחזירו בדין, דדוקא בלקח בתורת שוחד דאמרה תורה לא תקח, אם לקח הוי גזל בידו, אבל במה שעבר על מה אני בחנם א"צ להחזיר בו', ע"ש. וכ"כ [הב"ח] בתשובה סי' ג"א והביאו ג"כ בתשובת אא"י פנים מאירות ח"ב סי' קנ"ט, ומשמע דהסכים עמו.
ובגליון שו"ע דהגאון מהר"ם ז"ל בעל תפארת למשה נכתב בצדו וז"ל, ולי נראה דצריך להחזיר, דכ"מ דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, ורחמנא אמר מה אני בחנם, וכמ"ש באורך בגש"ך חו"מ סי' ר"ח [סק"כ] ובאה"ע סי' י"ז ס"ג, עכ"ל.
גם במשנה למלך פכ"ג מהלכות סנהדרין דין ה' הביא הרב (המגיד) דברי הב"ח הגי"ל, וכתב עליו דמדברי הריטב"א סופ"ב דקדושין [ג"ח ע"ב] מוכח דס"ל דחייב להחזיר, ע"ש. ועיין במחנה אפרים ה' שכירות סי' ט"ז שהשיג ג"כ על הב"ח מכח דברי הריטב"א, וכתב דאע"פ שיש לדחות דאין ראה מדברי הריטב"א, דהתם שאני דכיון דלא אהני לה מידי במאי מקדשה, מ"מ ג"ל דצריך להחזיר השכר דהוי נתינה בטעות בו', ע"ש.
גם בספר ברכי יוסף אורח י"ח האריך בזה, ומסיק דודאי הריטב"א ס"ל דלא כהב"ח, והכי נמי מסתברא, דמהיכי תיתי שיזכה מאחר דמעשיו בטלים והגותן שכר לא יתיב אלא דליהני ליה, ע"ש. ועיין בספר שערי משפט [סק"כ] שהאריך לקיים דברי הב"ח הגי"ל דאין חייב להחזיר, כיון דמד"ת דינו דין וכה בו, דדומה להא דמבואר בכתובות ר"פ הנושא [ק"ב ע"א] כתב לכהן חייב אני לך ה' סלעים, חייב ליתן וכו' אינו פדוי, ואף שהתחייב בפירוש עבור הפדיון וכו' אינו פדוי מטעם גזירה שלא יאמרו פודין בשטרות, אעפ"כ חייב לתת לכהן ולא הוי נתינה בטעות כיון דמד"ן תורה בנו פדוי, הכא נמי כיון דמד"ן תורה דינו דין, אלא דחכמים קנסו אותו שדיניו יהיו בטלים, לא הוי נתינה בטעות, עש"ה.
אולם בספר דברי חיים הלכות דיינים סי' ג' השיג עליו דאין דמיון זה עולה יפה, דשם עכ"פ מדאורייתא קיים המצוה בו'. אך הוא ז"ל כתב אופן אחר לקיים דברי הב"ח, דאפשר דכוונת הב"ח באם הבעלי דינים רוצים לקיים הפסק ואינם חוזרים ממה שפסק להם לפי שפסק כדת, ולזה יכול הדיין לומר מאחר דאהני מעשי ואתם רוצים בפסקי אין אני מחזיר השכר בו', ע"ש וצ"ע: י. כל דיניו שדן בטע"ס.
וכן הדין בעדות כמ"ש לקמן סי' ל"ד ס"י"ח בהגה. ועיין בכנה"ג בהגב"י אות ג' שנסתפק אי גם הדינים שדן קודם זה הדין שנטל שכר בטלים, אם דוקא הדינים שדן מכאן ואילך בטלים, ע"ש. וגם לקמן סי' כ"ח בהגב"י אות קל"ה נסתפק כן גבי עדות, ע"ש.
אולם כפירשה כאן סי"ט כתב בהדיא דנראה דוקא הדינים והעדות שפסק או העיד אחר שהוא נודע שנטל שכר, אבל הדינים והעדות של קודם לכן מסתמא הם כשרים דאוקמא גברא אחזקת כשרות בו', ע"ש, [והכנה"ג לא ראה ספר פרישה על חו"מ כי לא נדפס בימיו]. עיין בספר ברכי יוסף אות ט"ז שהביא דבספר שונה הלכות ח"ב דף ג"ה תמה על הפרישה והכנה"ג הגי"ל, דמבואר בדברי הר"ן והריטב"א ספ"ב דקדושין דאפי' מה שדן כבר מקמי מה דנטל שכר דיניו בטלים, והוא ז"ל כתב עליו דראה בדברי הר"ן והריטב"א הנוכר ואין שום הכרח מדבריהם בו'. ומצאתי להריב חקות הדיינים סי' ל"ח שכתב גבי נוטל שכר להעיד, דכל עדות שהעיד מאותו יום ואילך הוא בטל, וזה מבואר בדברי הרב פרישה הגי"ל. וכתב עוד בספר ברכי יוסף אות ק' וז"ל, כתב הריטב"א ספ"ב דקדושין, דאם העד נטל שכר להעיד דינא הוא עדותויו בטלים, אין עדות כשרים נפסלת מפני צירופו, ע"ש. ונראה דה"ה לדיין שנטל שכר לדון, דאין הדיינים אחרים נפסלים מפני צירופו, ועמ"ש הרב מל"מ פ"ה דעדות [ה"ד], עכ"ל.
וכתב עוד [אות י"ז] דבספר להם משנה כפי המשנה פ"ד בבבברות כתב, דוקא חשוד בכמה פעמים ועכ"פ שלש פעמים, וכן מבואר ברבינו ירוחם [מישרים] נתיב א' ח"ד, שכתב הרגיל להיות נוטל שכר לדון דיניו בטלים.
אולם מדברי הרמב"ן והרשב"א והר"ן והריטב"א ספ"ב דקדושין מבואר דאפי' בחד זימנא סגי, וכן משמע מדברי הרב חקות הדיינים סי' ח' וסי' ל"ח, וכן משמע מדברי הר"ש בן הירש"ב בס' תיקון סופרין [נדפס בספר יבין שמועה] סוף שער כ"ה, ועיין בתשובת הרא"ם ח"ב סי' כ"ד ובפרי"ח יו"ד סי' קי"ט סיק' כ"ה, ע"ש. ועיין עוד בכנה"ג בהגה"ט אות י"ז שכתב בשם מהר"ט ח"א סי' ס"ט, דהא דדיניו בטלים היינו דוקא במילתא דחליא בשודא דדיני, אבל בדין בעלמא לא בטלו דיניו כיון שפסק כד"ן. והקשה עליו דא"כ מאי פריך בגמ' [נחובות ק"ה ע"א] על קרנא בו', ע"ש. ובתומים [סק"כ] כתב דל"ק, אך מדברי הרמ"א באה"ע סי' קנ"ד [סדר הגט ס"ד] משמע דס"ל דלא כמהר"ט דהתם בגט לא שייך שודא בו', ע"ש. ועיין בנתה"מ [משמ"א סק"ג] כתב, ולפע"ד נראה דחז"ל ביטלו ממנו שם דיין, והוי כטען חוץ לב"ד ויכול להחליף טענותיו, וההודאה בפניו אינה הודאה דלאו דיינא הוא, עכ"ד. ועיין בספר דברי משפט [סק"ג] ובספר תפארת יעקב [סק"ג] מזה. ועיין בהגהת משנה למלך פכ"ג מהל' סנהדרין דין ה' שכתב, דבתשובת מוצל מאש סי' ל"ח כתב בשם הרב משנה למלך ז"ל, דאם אחר שדן את הדין נטל שכרו אין דיניו בטלים, וחלק עליו, והביא ראיא מסוגיא דספ"ב דקידושין, והוא ז"ל הקשה על ראייתו הגי"ל, עש"ה. ולכאורה מדברי הרב מעדני מלך בבבברות סוף פרק עד כמה אות מ' במ"ש שם וז"ל, ועל שכר מאוחר לא שמענו שקנסו ואמרו שאין דינו שדן דין, אע"פ שהוא אסור ליקח כדמשמע מדברי רבינו [בסנהדרין] פרק זה בורר סי' ט"ז, עכ"ל. מבואר דס"ל נמי כדעת המשנה למלך ודלא כבעל מוצל

חידושי רעק"א

סעיף ה'. הנוטל שכר לדון כל דיניו שדן בטלים.
נ"ב, עיין בתשובת גאוןי סימן ט מחבר סעיף ד' שיושב ומגדיל שכר.
נ"ב, צנעני"ס [פכ"ג סנהדרין ח"א] איתא שישנן תמלי' סי' מ"ט:

אמרי ברוך

סימן ט מחבר סעיף ד' שיושב ומגדיל שכר.
נ"ב, צנעני"ס [פכ"ג סנהדרין ח"א] איתא שישנן תמלי' מעלתו כדי להסעת שכן וכו':

יד ואמר רבינו תנן ברי' כלל ואמר רבינו. ודוקא כשהתנה עמהן כך מתחילה, דינא הכי שנוטל מהן כל שטר פעולתו שנוטל ממנה, ומשום שנאמר [דברים ט"ו ד'] אפס כי לא יהיה נך אציון, אצל אס לא התנה ודן ואמ"כ נא ליטול מהן שטר בטילה דמוכח, א"כ ליתן [להם] אלא כשיעור שרונה אדם ליקח וליטב בטל מאותה מלאכה שנתבטל ממנה, כדין משיב אבדה שיתבטל לקמן בס"ד רס"ד [סעיף ה'] ורס"ה [סעיף א']*. ובענין המקבל עסק מחזירו לענין ריבית, כתבו הטור והמחבר ביו"ד סי' קע"ו [סעיף ד'], ודין ראית מומי נכור ביו"ד סי' ש"צ [סעיף א'], ועמ"ש שם עוד מזה: מ"ן ד"ג אבל אם

קצוה"ח
סק"ב
משה"א
סק"ד

אינו ניכר כגון שאין לו מלאכה

ידועה אלא שאמר ברי', וכן הוא צטור

[סעיף י']: מ"ן כגון שאין לו מלאכה

ידועה ברי' עד אסור. עיין דרישה [סעיף

י'] שכתבתי שמתכונת הרא"ש [כלל נ"ו

סימן ה'] משמע [אצל אינו מוכח כ"כ]

שגם בזה"ל דינו בטל, ודוקא בזה"ל

שאמר שמה יזדמן לי שטר צקנין סמורה

שהוא דבר שאינו תלוי בו ואינו מלוי

כ"כ, אצל אס נעל מלאכה הוא, אף

שאינו מתעסק במלאכתו נשעה שגא

לדון לפניו, מ"מ כיון שהדבר תלוי בו,

אף שמכוער הדבר ליטול אזה שטר

לכתחילה, מ"מ דינו דין נדעבד. ועיין דרישה מ"ש עוד מזה: סעיף ו' י"ן להניח לתלמיד בור שישב לפניו.

עמ"ש בס"ד ג' נספק ד' [סקי"ב] אמ"ש

נוטל אלא שטר בטלתו כגון שיש לו מלאכה

ידועה לעשות בשעה שיש לו לרדן י"ן ואמר

לבעלי הדין תנו לי שטר פעולה של אותה

מלאכה שאתבטל ממנה י"ן והוא שיקבל משניהם

בשורה י"ן אבל אם אינו ניכר כגון י"ן (שאיין לו

מלאכה ידועה אלא) שאמר שמה יזדמן לי שטר

בקניות סחורה וסרסרות ובשביל זה מבקש שטר י"ן אסור (ע"ל סימן ל"ד סעיף י"ח).

ו' אין לדיין להניח לתלמיד בור שישב לפניו שלא ישא ויתן עמו ויטה מדרך

האמת.

(3) במהדורות שכו"ל שליח ועוד: אמר, ועיין סמ"ע סק"ד, במהדורות הבאה"ג: אומר. (4) במהדורות הסמ"ע.

לכתחילה, מ"מ דינו דין נדעבד. ועיין דרישה מ"ש עוד מזה: סעיף ו' י"ן להניח לתלמיד בור שישב לפניו. עמ"ש בס"ד ג' נספק ד' [סקי"ב] אמ"ש שם שזריך שיהיו כל היושבים צ"ל מ"מ וראויים:

מורי ורבי

מאבדה לא דמי לכאן, דשם ברי הויקא דאי לא זה המוצא אבדה היתה נאבדת לעד. וכתבו התוס' בנדרים דף ל"ג [ע"ב ד"ה חנן אמר] והרא"ש בפרק הכונס [ב"ק סימן ר'], כל היכא דברי הויקא חייב לשלם. ותו לפי דברי הסמ"ע היה להם לרמב"ם והטור לכתוב גם כאן דמשלם כפועל בטל כמ"ש גבי אבדה. אלא ודאי אין כופין לתת שטר כפועל בטל בזה כיון שלא הותנה כלום תחילה, ובס"י של"ה [עיין שם ד"ה ויש חולקין] כתבתי עוד ראיות לזה. ויש לקיים דברי הרב באם נותן לו מרצון דאין בזה איסור כל שאינו נוטל טפי משכר בטילה, דמה שנוטל יותר הוה אגור דינא. וזה צ"ע דכ"פ יש לזה הפסד:

באר הגולה

כמבואר ביו"ד סי' קע"ו ולקמן סי' רס"ה. ע. שם [כתובות]. פ. טור וכ"כ הרא"ש שכתבנו כלל נ"ו סי' ו'. ג. ברייתא שנוטל דף ל' ע"ב.

פתחי תשובה

מאש הנ"ל. אולם בספר ברכי יוסף אות י"ט כתב דאין מדברי המעדני מלך סתירה לדעת מוצל מאש הנ"ל, דהרב מעדני מלך איירי היכא דמקמי דינא לא נזכר משכר כלל, ומש"ה כתב דלא קנסו בזה שאין דינו דין אף שאסור, כההיא דפרק ז"ב [סנהדרין כ"ז ע"ב] דבר חמא קיבל כרגא דרב פפא, אבל הרב מוצל מאש איירי כששאל שטר קודם, מודה דלא דמי לשכר מאוחר, כיון דמראש מקדם עסקי בנטילת שטר אלא דלא יתבי רק אחר שדן ודאי דקנסוהו רבנן כו', והאריך בזה, וגם כתב שם לדחות קושיית הרב המגיה הנ"ל עש"ב. ועיין בזה בספר שער המלך פ"ה מה' אישות דין ג' ובספר דברי חיים הל' דיינים סי' ג', עש"ה: יא. ואמר לבעלי הדין. כתב הסמ"ע [סקי"ד], ודוקא שהתנה עמהן מתחילה דינא הכי שנוטל מהן כל שטר פעולתו כו', אבל אם לא התנה ודן, ואמ"כ בליטול מהן שטר בטלה דמוכח, א"כ ליתן לו אלא כשיעור שרוצה אדם ליקח ולישב בטל מאותה מלאכה שיתבטל ממנה כדין כמ"ש אבדה כו', עכ"ל. והט"ז חולק עליו, ודעתו דאם לא התנה אפי' שטר בטלה לית ליה, דיכול לטעון אילו (היית) אמרת [לי] הייתי הולך אצל דיין שאינו מבטל ודן בחנם, ולכן לא דמי למשיב אבדה, ע"ש, והסכימו עמו התומים [אורים סק"ה] ובספר נה"מ [משה"כ סק"ח] ע"ש. אכן בתשובת שבו"י ח"א סי' קמ"ב חולק על הט"ז ומסיק שדברי הסמ"ע נכונים, ובפרט עכשיו שהכל יודעין שנותנים שטר ודאי הוי כהתנה בפירוש. ע"ש עוד דמסיים, דאין לדיין ליטול שטר שתי פעמים מדין אחד אפי' הביא ראיה לסתור דינו, וכמבואר ביו"ד סי' ש"יב [סי"א] לענין קבלת שטר מראית בבור, וכ"כ הב"ח בתשובה סי' נ"א [ובתשובת גאוני בתראי סי' מ"ח], ע"ש: יב. אבל אם אינו ניכר. עיין באו"ת [אורים סק"ה] שכתב היתר על הדיינים הקבועים ומחמת זה אין עוסקים במו"מ, וידוע דאם לא הוקבעו ודאי דהוי עוסקים באיזה מלאכה, הוי כמלאכה ניכרת וידוע לכל שבשביל זה הן נרפים ממלאכה, ועוד כיון שנהגו כך הוי כאילו התנו, ע"ש, והעתיקו ג"כ בספר נה"מ [משה"כ סק"ה]. ועיין בזה בתשובת הב"ח סי' נ"א והיא נדפסת ג"כ בתשובת גאוני בתראי סי' מ"ח על שם מהר"ר יהושע. ושם [בשורת הב"ח] כתב עוד היתר בדין שהלך בדרך לדין ביניהם דיכול ליטול שטר, וכמ"ש הב"ח סי' כ"ח [בסופו] בשם הרשב"א [ובשו"ע סי' ל"ד סי"ח בהגה] ע"ש. ועיין בתשובת שבו"י ח"א סי' קמ"ב שכתב טעם אחר ליישב המנהג לקללתם קתנא, אחר דלית האידנא ידיע למידע דין תורה הוי כמו פשר דמותר ליטול שטר, כמ"ש אבדה כו', והוא הסכמת האחרונים [עיין בס"ק שאח"ז], ואפשר שזה אמרו בש"ס [כתובות ק"ה ע"א] מכוער הדיין כו', ע"ש: יג. מבקש שטר אסור. עיין בה"ט [סקי"ן] בשם הב"ח דשטר פשרה שרי ליטול, וכ"כ בתשובה סי' נ"א. ועיין בתשובת אא"ז פנים מאירות ח"ב סי' קנ"ט שכתב, דאין דברי הב"ח מוכרחים מן הש"ס שלא יהיה זה בכלל מה אני בחנם, כיון דמצוה להתחיל בפשרה, ואם בעלי דין מתרצים בפשרה חזרה הפשרה כמו דין, והוי בכלל מה אני בחנם. וגם הב"ח לא התיר אלא לומר לא אומר לכם הפשרה כי אם בשכר, ויטול משניהם בשוה וזה בפני זה, דכה"ג בדיין לית ביה רק משום מה אני בחנם, בזה הוה דמתיר לפשרה, אבל לומר לדיין כשתעשה לי פשרה אתן לך כך וכך ה"ז שוחד גמור, וכשם שמוחרר שלא להטות הדין כך מוחרר בפשרה, ע"ש. ועיין בספר שער משפט [סקי"ג] שכתב, יש להסתפק בבע"ז שיקבלו לדון לפני קרוב או פסול ונטל שטר לרדן אי דינו בטל, די"ל כיון שהטעם שדינו בטל הוה משום שעבר על מה אני בחנם, ובכה"ג י"ל דליכא חיוב עליו לדון בחנם ומותר ליטול שטר אף לכתחילה, כיון דמה"ת פסול לדון אלא שהם קיבלוהו עליו כו', ומסיים דצ"ע לדינא, ע"ש:

סעיף ה'. ואמר לבעלי הדין תנו וכו'. כתב הסמ"ע ס"ק (י"ב) [י"ד] דאם לא אמר מתחילה כלום דאמ"כ צריך לשלם (יש) [רק] שטר בטילה כפועל בטל. ולא נלע"ד כן, דהא איתא בס"י ק"כ [סעיף א'] בפורע חובו של חברו, שפטר הלוה מטעם דיכול לומר מפייס הייתי למלוה בלא דמים, ק"ו כאן שייכול לומר הייתי הולך לדיין אחר שהיה פנוי ממלאכה. ותו דכתבו התוס' פרק הכונס ב"ק דף נ"ח [ע"א ד"ה אינ מברית] בפירוש, דכל מי שעושה טובה לחבירו שלא מדעתו, אפילו אית ליה פסידא אין צריך לשלם דה"ל מברית ארי דמצוה קעביד, ה"נ לא שגא. ומה שהביא סמ"ע ראיה

פ. שם [כתובות ק"ה ע"א] נגמ'. ודוקא שהתנה כן מתחלה אצל אס לא התנה ודן א"כ ליתן לו אלא כפועל בטל מאותה מלאכה שנתבטל ממנה

באר היטב

פ. בשוה. והרמב"ם מקיים ומזה בפני זה, והרצ המגיד נתן טעם לדבר ע"ש. ש"ך [סקי"ן]: י. אסור. כתב הש"ך [סקי"ן] שם הב"ח דשטר פשרה שרי ליטול. וכמו הסמ"ע [סקי"ן] דאם הוא נעל מלאכה אף שאינו מתעסק במלאכתו נשעה שגא לרדן לפניו, מ"מ כיון שהדבר תלוי בו, אף שמכוער הדבר לכתחילה, מ"מ נדעבד דינו דין:

סעיף י"א כיון שנאת כמון אהבת אמת כו'. נרמז"ס [פ"ב סנהדרין ה"ז] ונעזר [סעיף ט"ז] מצוה"ס יומה, ז"ל, שנאת ממון שאפילו ממון שלהם אינם נזהלים עליו ולא רודפין לקצק ממון, והאמת אמת שיהיו רודפין אחר הלקח מחמת עמלן בדעתן, אזהבה האמת ושונאים את החמם וצורחין מכל מיני עול, והאמת הנצרות לכן שרות הנצרות נוסה מהם, ונמה יהיו אזהבים כמון שיהיו בעלי עין טובה ונפש שפלה וצדקתן טובה ומשאל ומתקן שלהן נאמנה ודיוטן נגמח עם הנצרות, ובעלי שם טוב שיהיו גזורים במצוות ומדקדקים על עצמם וכוונתם את ירם עד שלא יהא עליהן שום גנאי ולא שם רע,

והא פירקן נאה ויהיה להם לב אמת להלל עני מיד גחלו, ע"כ. ועיין פרישה שם כתבתי לימודם מקרא:

סעיף י"ב כחן אא"כ יש דהם ס"ת אחר. פירוש ולא אפילו לדיינים

נעלמם מותר לקרות מאותו ס"ת שדין עליה, דלא מחשב לכן הנאה כיון דאם רלו היו קורין מהאחר, והיינו דוקא כשהס"ת האחרת היא נאומה צ"ת הכנסת שהדיינים מתפללין וקורין בה, הא אם היא צ"ת הכנסת אחרת, צריכין סילוק שלא יקראו מהס"ת כלל

כ"א מהאחרת*, וכן הדין כשדין על צ"ת הכנסת ויש צ"ת הכנסת אחרת צעיר, אין דין עליה אלא כשמשלקים נפשו מללכת כו' שכן דין עליה, וכ"כ רבינו ירושם [מישרים ג"א ח"ב, קש"כ].

ועיין בדרישה [סעיף י"ז] וצ"מ

הא

תוה"ס
סעיף

הא

יא בית דין של ג' צריך שיהיו בכל אחד מהם ז' דברים חכמה ענוה יראה כו' שנאת ממון אהבת האמת אהבת הבריות להם בעלי שם טוב. (ועיין לקמן סימן ח' סעיף א').

יב כל דבר שיש לדיין בו צד הנאה אינו יכול לדרון עליו לפיכך בני העיר שנגנב ספר תורה

שלהם אין דנין אותו בדייני אותה העיר כח"א אלא אם כן יש להם ספר תורה אחר והאומר תנו מנה לעניי עירי אין דנין בדייני אותה העיר (ועיין לעיל סימן ד' דאם חד מחזיק בשלהם עבדי דינא לנפשיהו ועיין לקמן סימן ל"ז סעיף י"ט וסעיף כ' מאלו הדיינים) ולפיכך עסקי המס אין דנין בדייני אותה העיר מפני שיש להם או לקרוביהם חלק בו (ואם הוא מס פרטי כגון שאינו נוהג אלא זמן קצוב י"כולין קצת מן הקהל להסתלק ושלל יהא להם הנאה מזה ודיינין¹³) ואם עשו תקנה או שיש מנהג בעיר שדייני העיר ידונו

ציונים ומקורות (ז' ב"י דעת הרא"ש כלל י"ט¹³).

(13) במהדורת ש"ס: כתוב: תשובת הרא"ש כלל ו' סימן י"ח כתב דלא מהני סילוק וכלל ג"ט כתב דמהני וצריך לחלק בין מס פרטי.

באר הגולה

ה. טור נשם הרמז"ס פ"ב מהלכות סנהדרין [ד"ז ד] וציאר שם שכל אלו הדברים מפורשים בתורה. ה. פירוש שאפילו ממון שלהם אינם נזהלים עליו ולא רודפים לקצק ממון. ו. צריכתא צ"צ דף מ"ג ע"א. ו. טור וכ"כ הרא"ש בתשובה כלל ג' סימן י"ג. וכתב שם, ואפי' אם יקראו צו נעודו צ"ת הכנסת לא מיקרי הנאה כיון שאפשר שיקראו בספר אחר, וכמ"ש רבינו ירושם בשמו [מישרים ג"א ח"ב], והוא שיש ס"ת אחר נאומה צ"ת, ומ"מ צריך שישתלקו הדיינים מאותו חלק המגיע להם. ת. שם בצריכתא [פ"ג ע"א]. ט. טור נשם תשובה אצ"ו הרא"ש כלל ו' סי' י"ח. י. שם [בבב"א] ושם [בבב"א] כלל י"ג סי' י"ט.

באר היטב

סעיף י"ב כ. אחר. נאומה צ"ת שהדיינים מתפללים וקורין, לאפוקי אם הוא צ"ת אחרת צריכין סילוק, וה"ה כשדין על צ"ת יש אחרת נאומה העיר, אין דנין אלא כשמשלקים נפשו מללכת כו' שדין עליה. סמ"ע [סקכ"ח]:

ביאור הגר"א
ז' ב' סעיף י"א מג. ב"ד של שלשה. מדרש רבה ר"ש דברים [פ"א סימן י"ז] צריכין הדיינים כו' ואלו הן כו' תשעים הרמז"ס [פ"ב מהל' סנהדרין ה"ז] חכמה וענוה נאומה, ותשיב עונה שמיים שאמרו אמן כו' כמרה"ה ענו מכל כו': מדר. אהבת הבריות. וזה וידועים [דברים א' י"ג]: מה. בעלי שם טוב. אג"ש ח"ל [שמות י"ח כ"א]: סעיף י"ב מו. אלא אם כן. רש"י שם [ב"ב מ"ג ע"א] ד"ה דהכל אלא כו'. מו. ואם הוא. שם וילסקין כו'. אג"ש נשם קצת לא כמ"ש שם הכא נמא עסקין דלא קין: מה. ואם עשו. שם [ב"ב ח' ב' ורש"י נז' העיר כו' אפילו נגד הדין כמ"ש צ"ק [ק"ו] [קט"ו] ב' ורש"י כו': מט. או שיש. שם [ב"ק] ואל יטנו ממנה כו'. וצ"מ פ"ג א' ב'.

פתחי תשובה

סעיף י"א כו. צריך שיהיו בכ"א מהם ז' דברים. כתב כנה"ג [מהדור"ק] בהגה"ט אות ט"ל וז"ל, וכולהו הוו לעיכובא. הר"ם מטראני ח"א סי' ר"פ, עכ"ל. אולם בספר ברכי יוסף אות ל"ג כתב דלאו לעיכובא הוא, וכמ"ש הלח"מ פ"ב מהל' סנהדרין [ה"ח], והוא ברייתא דספרי וקרא בהדיא מוכח הכי. ואל ישיאך לבך מ"ש הר"ם מטראני ח"א סי' ר"פ דהוו כולהו לעיכובא, דכוונת הרב אם ימצאו בעיר אנשים שלימים בכל המדות האלה, הוי לעיכובא שלא למנות אחרים אשר יחסר מהם איזה מדות, אמנם פשיטא דאם לא נמצאו כולם משום אחד אינם לעיכובא, כמבואר בכתוב ובספרי וכמ"ש הלח"מ ופשוט, עכ"ל ע"ש: סעיף י"ב כה. ס"ת אחר. עיין בה"ט [סקכ"ח] עד לאפוקי אם הוא בבה"כ אחרת צריכין סילוק כו'. ועיין בתומים [סקכ"ח] ובהנה"מ [מש"ה סק"ח] מ"ש בזה: כו. ואם עשו תקנה או שיש מנהג כו'. עיין בתשובת מים חיים חתומ"ס סי' א' שכתב דלשון השו"ע קשה, וכאן משמע שצריך להיות ידוע שעשו תקנה או שיש מנהג, אבל אם אי" שיש תקנה או מנהג פסולים לדרון, ובסי' ל"ז סכ"ב כתב השו"ע עכשיו נהגו לקבל עדים מהקהל כו', משמע דשוב א"צ לחקור אחר תקנה או מנהג. ומתחילה הייתי סבור שדעת השו"ע לחלק בין דיינים לעדות, מחמת שבכ"י סי' ל"ז [סעי' י"ד] הביא בשם תשובת הרשב"א [נח"א סי' תר"פ] שכתב, כמה פעמים עמדנו על דבר זה שאם אי אתה אומר כן מי מעיד על אותו הקדש כו', וזה הטעם לא שייך רק גבי עדות, אבל גבי דיינים ויכול לדרון בדייני עיר אחרת, וכן משמע בב"י סי' ז' [סעיף י"ז] כו', אבל מלשון ד"מ סי' אות ז' בשם הרשב"א בתשובה סי' תר"פ, המנהג בכ"מ לדרון בצרכי צבור בדייני ועדי עיר כו', משמע מדבריו שאין לחלק בין דיינים לעדות, וצ"ע, עכ"ל [ועמ"ש בזה לקמן סי' ל"ז סכ"ב סק"י י"ד]. ועיין בתשובת שב יעקב חתומ"ס סי' ג' אודות ראובן שנשא אשה בעיר אחרת, ואחר גישואין מיד הלך לביתו שהיה דר בו מקדש, ואחר עשר שנים תבעו ממנו הקהל מקום חמיו לשלם להם סך מה עבור כל שנה, אך לזה התרצו אם יציית ראובן דין עמהם כערים כו', וראובן טוען שהמה נוגעים ולכן רוצה לציית דין בובל"א חוץ לעירם כו'. והשיב שהדין עם ראובן בזה, ואף דמבואר בטור ושו"ע סי' ז' דאם עשו תקנה או שיש מנהג שדייני העיר ידונו אף על המסים דינם דין, וכן מבואר בס"ס ל"ז, עכשיו נהגו לקבל עדים מהקהל כו', מ"מ הא סיים שם הטעם כיון שקיבלו עליהם, וזה שייך כו' הוא מבני אותה העיר שקיבלו עליהם, משא"כ על בני עיר אחרת ודאי אינם נאמנים להעיד ולא לדרון מפני שהם נוגעים כו'. וכן מוכח מתשובת הרא"ש [כלל ג' סי' י"א] מוצא דין זה, דכתב שם וז"ל, ומה שטוען ר"מ שאם הקהל עשו תקנה לא עשו אלא על עצמן ולא על נכרי, לאו טענה היא, שאף לפי דבריו שאינו מפורעי המס מ"מ נראה שהוא מיושב ודר עמהן אלא שבא לפטור כו', צריך הוא לגרור אחרים מאחר שהוא יושב ביניהם, עכ"ל. ומכלל הן אתה שומע תא, אם אינו מיושב ודר עמהן, ובנ"ד לפי דברי ראובן גם אינו מבני קהילתם מעולם, לכו"ע אינו מחוייב לקיים תקנתם כלל, עכ"ל. ועיין בתשובת מים חיים סי' הנז' [נח"מ סי' א'] בגדול כיוצא בזה קצת, אודות אחד מעיר אחרת שרוצה לפסול דייני העיר לדרון לו בעסק צוואת חותנו, מחמת שראשי החבורה לקחו סך מעות וספרים מעובדן חותנו לצרכי העיר וכל העיר נוגעים בזה. וכתב, בודאי טענתו טענה כי ע"פ הדין צריכים להסתלק, וזה קשה מאד כו', ואף שכתב בשו"ע ואם עשו תקנה או שיש מנהג בעיר כו' דינם דין, מ"מ י"ל דצריך שיהיה תקנה ומנהג ידוע. וגם בכנה"ג סי' ל"ז בהגב"י אות ל"ז הביא הרבה ספרים שבהנהגה הזו לא נתפשט ואינו מוסכם, ועוד דכבר כתב בתשובת שב יעקב דדוקא על אותם שהם מבני העיר שקיבלו תקנה ומנהג שלהם, אבל על בני עיר אחרת ודאי אינם נאמנים להעיד ולא לדרון [ועמ"ש לקמן סי' ל"ז סכ"ב סק"ט]. וא"כ בני"ד שהאיש הגיל אינו דר בעיר זו ולא היה שם מעולם בקביעות, בודאי דלא חל עליו המנהג והתקנה, וגם אשתו אף שהיתה בלידותה בעיר זו, מ"מ כיון שזה כמה שנים שנסעה מעיר זו וקבעה ביהמ"ד דירתה בבית בעלה, בודאי דלא חל עליה תקנה ומנהג דעיר הגיל והוא כבני עיר אחרת. וגם אפילו אם היו כשרים לדרון אותם, מ"מ כיון שיש לבעלה הנאה מהממון פסולים לדונם כמבואר בשו"ע סי' ל"ג ס"ג בהנהגה ובסמ"ע שם [סק"ח]. ואין לומר כיון דאביה המנוח היה מתושבי עיר הגיל והצוואה והממון הוא ממנו, חל עליו תקנתו ומנהג העיר, דזה אינו, כיון דעיקר הדין שייך לגבי בתו וחתנו היורשים, בתו דידהו אוליגין כו', ע"ש: כו. או שיש מנהג כו'. עיין בתשובת חות יאיר סי' קנ"ז מזה, ועיין בתשובת חכם צבי ס"ס קל"א: כה. שדייני העיר ידונו. עיין בתשובות חתם סופר חתומ"ס סי' קס"ג שכתב, במי שנשמך

רבים מוחזקים ממנו לכל דברים אלא לעניני מסים, עד כאן לשונו ודוק. עיין בתשובת הרשד"ם [חור"ם] סימן שס"א ושס"ד ונתשונה ו' לז ספר ג' סימן מ"ז דף מ"ה ע"א, ועיין בתשובת רבי נסים סוף סימן י' ודוק [קש"ב]:

סימן ה סעיף ב' א' אין דנין בע"ש. דוקא לדון אסור, אבל לקבל טענותיה ולפסוק הדין אחר השגת ויו"ט מותר מלך הדיינים, כ"כ ר"ן ריש כתובות [א' ע"ב מדפי הר"ף], אלא שאינו יכול לכפות הצעל דין שיצא. סמ"ע ס"ק ג': ב' אין קונסין אותו. שיוכל להמנול ולומר מפני טרדות שנת שכתתי שהזמינו אותי, עכ"ל סמ"ע [סק"ד]:

נריך למה משכון קודם שירדו לדין עמו, וכל זה כשאין היחיד תלמיד חכם אבל אם (הוא) תלמיד חכם שמורמו אומנתו יש לו דין זה מחמת מסים אין נריך למה להם משכון וגם אינם נקראים מוחזקין נגדו (ומותר) לכוף צעניני מסים ע"י גויים ולהפסידו אם אינם יכולים להוציא ממנו המס צענין אחר.

סימן ה

באיזה יום דנין ובאיזה זמן ביום

וכו' ה' סעיפים

א אסור לדון בשבת ויום טוב (ואם עבר ודן דינו דין).

ב (א) אין דנין בערב שבת ובערב יום טוב (ואם הזמינו לבעל דין לבוא לבית דין אין צריך לבוא (ואפילו) הזמינו לבוא אחר שבת ויום טוב ולא בא (א) אין קונסין אותו.

צינים ומקורות (א) מהר"ם מינצוויץ, ד"מ שם. (ב) מהר"ק שורש י"ד, ד"מ שם.

קדימה דמי שותפי לא חמימא ולא קריא, וק"ל: [ח' ומותר לכוף בעניני מסים וכו']. כך כתב הטור ג"כ לקמן סימן ל"ז [סעיף כ"ז], ע"ש: סימן ה סעיף א' א' אסור לדון בשבת כו'. חז"ל [בכזה ל"ז ע"א] אסרוהו גזירה שמה יכחז הטענות ופסק דין, וכמ"ש חז"ל סימן (שלי"ט) [שלי"ט ס"ד] ומק"ל [ס"א]: ב' ואם עבר ודן כו'. שם [באור"ח] בטור ודברי המחבר, וכן פסקו הטור והמחבר לקמן בסוף סי' רל"ה לענין מקח שנעשה בשבת, ובסי' ר"ח לענין מקח שנעשה באיסור, גם צו"ד בס"ס קע"ה, ע"ש: סעיף ב' ב' אין דנין בע"ש כו'. זה נמי איסור יש דבר לדיינים לדון אף אם נפסיק הצע"ד לעמוד בפניהם לדון, מפני שצריכים להיות מחזיקים דין וצדק וצדק שנת הם טרודין, [ולא כעיר שושן [סעיף ב'] * שכתב הטעם מפני שהעם הן טרודין ואין להזמין, ע"ש] [קש"ב], ו"ש מור"ם שדבר איסור אין להקל, שמה יעשו באיסור מחמת טרדתן, ש"מ דנעדרת הדיינים איירי ולא נכפיות מונע לחד. ו"ש נמי דדבר ממון יש להקל משום דהפקר כ"ד הפקר, ר"ל אף שיטעו דין מחמת טרדותן ויחייבו ממון למי שאינו חייב, זהו בכלל הפקר כ"ד, שהצית דין הפקירו זה ולא חששו לזה החשש משום תקנת דטול מלמדין, והוא מפורט הדשן סימן רכ"ז שכתב שם להחמיר בחליצה דהוא איסור, וכ"ש מלמדין גט צע"ש מהאי טעמא דנגט יש דקדוקים יותר, ע"ש וק"ל [קש"ב]: ודוקא לדון אסור, אבל לקבל טענותיהם ולפסוק הדין אחר השגת ויו"ט מותר מלך הדיינים, כ"כ ר"ן ריש כתובות [א' ע"ב מדפי הר"ף], אלא שאינו יכול לכפות הצעל דין על זה שיצא, ומשום הכי כיים המחבר וכבד ז"ל, ואם הזמינו לבעל דין וכו', ר"ל לקבל הטענות. אי נמי קמ"ל זה דאף אם אין דיינים טרודין כגון שיש להם אחרים שיטעמו עזרם, מכל מקום הצעל דין אין נריך לבוא, ועיין פרישה [סעיף ג']*: ד' אין קונסין אותו. שיוכל להמנול ולומר מפני טרדות שנת יום טוב שכתתי שהזמינו אותי:

1234567

תומים סק"ב

טורי זהב

דאפי' בכתחילה יכול למיעבד הכי ולמה לשון דיעבד. ונראה דנתחזק בזה להחייב מילתא דזכר רבינו בסי' ק"ח [סעיף כ"ה] וז"ל, אע"פ שלכתחילה דנין ליורשי המלוה שלא ליפרע מירשי הלוה שמת בחי המלוה, אם עבר הדיין וכו' אין מוציאין מידם, עכ"ל. ו"ש כאן דאפילו הבעל דין עצמו שעשה כהלכה, והיינו הלכה ואין מורין כן כמ"ש, דסד"א דוקא בדיין שיפה כחו הוא דלא מהדרין עובדא אבל לא בבעל דין גופיה, קמשמע לן דאפילו הכי דין שלו שעשה בעצמו אין סותרין אותו כמו דאם נעשה לפני דין. ושוב ראיתי בספר התרומות דף כ"ו [שער י"ד ח"ב אות ז'] דכתב שם כן להדיא בההיא דין דסימן ק"ח שזכרנו, וז"ל, וק"ל דעביד דינא לנפשיה וכו', עכ"ל. ושמתתי שבדרך אמת נחני ה':

סימן ה בשו"ע סעיף א' אין דנין בשבת. כתב [הטור] אבן העזר סימן ס"ד דמי שיש לו עסק מקבץ שלשה ומסדר טענותיו לפניהם וזה יכול לעשות אפילו בשבת: ותו שם [סעיף ב']. ואם הזמינו לבעל דין כו'. נראה דקא משמע לן דאין צריכין כאן לחוש לכבוד הדין ולהגיד התנצלות בפניהם כדרך שכתב רמ"א סי' י"א [סעיף א']:

באר הגולה

סימן ה א. משנה ז' דף ל"ז ע"ב וכדמפרש שם צמ"ד דף ל"ז ע"א גזירה שמה יכחז. ב' ירושלמי הציאו הר"ף [נב' ע"ב מדפי הר"ף] והר"ש שם [נ"ה סימן ב'] [ועיין קרבן נתנאל שם ציון פ' דלא נמצא בירושלמי אלא בתוספתא ביצה פ"ד ה"ג]. ג. (שם) צירושלמי [סנהדרין פ"ד הל"ז וכתובות פ"א הל"א] וכתובות הר"ף [י"ג ע"א מדפי הר"ף] והר"ש צע"ד דסנהדרין [סימן ט']. ד. מומרל דרז יהודה וכו' צ"ק דף קי"ג ע"א. ה. שם [בב"ק].

באר היטב

סימן ה סעיף א' א. בשבת. גזירה שמה יכחז הטענות ופסק"ד כמ"ש חז"ל סי' שליט ומק"ל [סמ"ע סק"א], ועיין לקמן סי' ס"ס רל"ה וסי' ר"ח וצו"ד סי' קע"ה, ע"ש: סעיף ב' ב. בע"ש. אפילו אם נתנול הצע"ד, מ"מ יש איסור מלך הדיינים, מפני שצריכים להיות מחזיקים דין וצדק וצדק שנת ויו"ט מותר מלך הדיינים, אלא דגם לזה אין יכולים לכפות הצע"ד לנול. אי נמי אף אם אין הדיינים טרודים כגון שיש להם אחרים שיטעמו עזרם, מ"מ הצע"ד א"ל לנול, עכ"ל הסמ"ע [סק"ד]: ג. אין קונסין. שיוכל להמנול ולומר מפני טרדות שנת ויו"ט שכתתי שהזמינו אותי. סמ"ע [סק"ד]:

בחלוקה הב' שיהיה נאמן עליו באמרו שהוא שלו כשתפסו בעדים, אלא כל שאין לו מיגו ודאי מוציאין ממנו, אלא דנתחזק לומר דלא עשה איסור בזה, משא"כ אם לא היה לו טענה על גוף ההפץ אלא על איזה חוב מצד אחר, עושה איסור במה דעושה דין לעצמו לתופסו בלא רשות ב"ד, אבל בזה אין עושה איסור, ומ"מ כשבאין לב"ד יקוב הדין ביניהם, ולא יקרי זה מוחזק כל שהוציאו בפני עדים, וכן משמע כוננת סמ"ע בסעיף קטן ג'. ומו"ח ז"ל חולק על דברי מהר"ק הללו, כי הבין ממנו דס"ל דיכול לתפוס באין חפץ מבורר (לנו) [לן] ותפסתו הוי תפיסה, ובאמת גם מהר"ק לא נתחזק בזה אלא כמו שזכרתי. ונ"ל דבזה שכתב מהר"ק שאין לו רשות להכותו, אם עבר והכהו ואין עדים בדבר רק שהוא מודה בדבר, אינו פטור במיגו דלא הכיתי, ה"ה עכשיו שהכהו ואמר שבדין הכהו דלא אמרינן כן, וראיה מדברי רבינו הטור שכתב אבל אם אין יכול לבור שבדין יכול להוציא ממנו לאו כל כמיניה כו', וקשה פשיטא. ולפי מ"ש ניהא, דקמל"ן דלא פטרינן ליה אפי' באין עדים בדבר ההכאה, דלא הורשה להכות אלא בחפץ המבורר (לנו) [לן] דוקא כנ"ל*: בטור אין סותרין את דינו. לכאורה קשה היאך ס"ד לסתור מה שנעשה בדין. ותו

שענה"ש סק"ב

ביאור הגר"א

כב. וכ"ז כשאין כו'. שם [בב"ב ח' א' ואי אפשר לומר מהר"ק עטפא כו' * מה: כג. ומותר לכוף. גטין פ"ח ב':

כמ"ש, ח"ק

בירושלמי אלא בתוספתא ביצה פ"ד ה"ג]. ג. (שם) צירושלמי [סנהדרין פ"ד הל"ז וכתובות פ"א הל"א] וכתובות הר"ף [י"ג ע"א מדפי הר"ף] והר"ש צע"ד דסנהדרין [סימן ט']. ד. מומרל דרז יהודה וכו' צ"ק דף קי"ג ע"א. ה. שם [בב"ק].

פתחי תשובה

[סק"ג] ונראה דמה"ט נמי אם היחיד חייב ג"כ לאחרים, חוב הקהל בעניני מסים קודם לכל בע"ח, דכיד המלך דמי והוי כגבוי, וכן פסק בתשובת הרדב"ז ח"א סי' צ"ו כו' ע"ש, ועיין מה שכתבתי בפ"ת לאה"ע סימן ק"ב סק"א: ח. וגם אין נקראים מוחזקים נגדו. כתב ברכי יוסף [אות ד'] ולענין אי עביד דינא לנפשיה עיין הרשב"ץ ח"ב סי' רל"א כו', עיין שם בארוכה: סימן ה סעיף א' א. בשבת ויו"ט. כתב בספר ברכי יוסף [אות א'] יש לזהר דב"ד לא ישבו בשבת ויו"ט בבית שדינן בו בחול, שלא יהיו נראין כיושבין בדין, עכ"ל. ועיין בה"ט באור"ח סי' שליט סק"ג: ב. ואם עבר ודן דינו דין. כתב ברכי יוסף [אות ב'] ואם צריכים לכתוב פס"ד יכתבו

הן בניסן ותשרי. אבל נסיון קובעים מפני שאין זו יו"ט אלא יום אחד ונחמה לארץ שני ימים, ונעצר שטותם פשיטא דאין קובעין דהוא ערז יום טוב וכנ"ל: הן שמי שאינו בעיר וכו'. דקדק וכתב למי שאינו בעיר דאינו מחויב לצוא מעיר לעיר, הא אם הוא בעיר דנין אותו, וכן כמד הטור [סעיף

הן] בשם הרמ"ה, ומינה דאם לאו הנעלי דיינים לצוא מעיר לעיר ולדון, שדין אותו בכל החדש וזמני בערז יום טוב, דנשאר ימים אין איסור מלך הדיינים, וק"ל: וכן ויש אומרים דאין לקבוצ בבית הכנסת בניסן כו'. עיין בטור אור"ח ובשו"ע נס"מ תקמ"ה שסמם המחבר וכתב דמותר לקבול בשביל חוצותיו צהורה, והוא ג"כ מהמרדכי

[ב"ק פרק הגזול בתרא סימן קמ"ט], ולא כתב עליו מור"ם מידי, וז"ל דהתם מיירי צענין דמותר לקבול צניסן כגון שהיה הצעל דין מצני העיר, או שראו הכ"ד דחיה ורמאות, ונא ללמדנו שם דאין למועז מלקבול משום איסור מועד*: הן אין דנין בלידה בתחילת דין כו'. כן ילפין צנ"י [בסנהדרין] פרק אחד דיני ממונות [דף ל"ד ע"ב]

מקראי, וז"ל, רבא רמי כתיב [שמות י"ח כ"ב] ושפטו את העם כלל עת, וכתיב [דברים כ"א ט"ז] והיה ציוס הנחילו את צני

אורים
ס"ז

הן בניסן ותשרי. כלומר צניסן ותשרי עד אחר הרגל מפני טרדות המעדות, אבל אחר"כ קובעין. וכן משמע ממ"ש הגהות מיומיות [פכ"ה מסנהדרין אות ה'] ומרדכי [ב"ק פרק הגזול בתרא סימן קמ"ט] והר"ב בסמוך קצענין להו זמנא אחר הרגל כו'. וכתב סמ"ע [סכ"ה], ודוקא צניסן ותשרי

אבל צניסן קובעין מפני שאין זו יו"ט אלא יום אחד צאי וצחול"י זי ימים, ונעצר שטותם פשיטא דאין קובעין דהוא עיו"ט, עכ"ל סמ"ע. וכ"כ בעיר שזסן [סעיף ב']: הן אין דנין בלידה.

נמשות מהר"ם סימן כ"ח כתוב, דאם נמרו שני הדדים לדונס צלילה מותר לדונס, דלא גרע מקיצלו עליהן קרוב או פסול, היצלו הסמ"ע ס"ק ז', וכ"כ

הכ"ס [ד"ה אין דנין] ע"ש. ועיין עוד בסמ"ע שם שכתב טעם להמנהג שנהגין להקל לדון תחילת דין צלילה, משום שמדליקים נרות צלילה, וכתב דומה לזה

מנאחי בקובין יסן נושן דאין קוין בק"ס צלילה אלא לאור הנר ולאור הלונה שיכירו העדים היטב מי הוא הקונה, עכ"ל. ולא ידעמי היאך מצא ראה לסמור, דהא איתא צהדיא צ"ס פרק יס נוחלין דף

ק"ד ע"א דקוין ק"ס צלילה ואין דנין צלילה, וכן מוכח שם צפירוס רש"ס [ד"ה אפילו] ותוספות [ד"ה אבל] ומצא

הגה (י"ש מי שכתב דעכשיו צומן הזה דנין בערז שבת ובערז יום טוב משום ציטול מלמדים ודוקא לענין ממון יש להקל דהפקר צית דין הפקר אבל דבר איסור אין להקל, וז"ל דדוקא דרך אקראי לפעמים אבל א"אין קובעין צית דין צע"ש ועי"ט וכן נוהגין, 'אין קובעין זמן' [ה"ה בניסן ותשרי] למי שאינו בעיר לבוא לדין 'אבל אם הזמינו בניסן ותשרי לבוא אחר כך קונסין אותו אם לא בא.

והגה (י"ש אומרים דאין לקבול צית הכנסת צניסן ולא צימים נוראים אפילו על צני כפרים שצאו למנין אלא קצענין להו זמנא אחר הרגל ואם יש דחיה ורמאות דנין לאלתר. י"ש מקומות שנהגו שאם התחילו לדון קודם ניסן ותשרי קצענין זמנא אף צהם והיכא דנהוג נהוג. [ה"ה אין דנין

ציונים ומקורות סימן ה] צמחמת השסן סימן רכ"ו, ד"מ ג'. (ז) שם צמחמת השסן והגהות סמ"ק. (ג) טור ס"ה בשם הרמ"ה. (ד) המרדכי ר"פ הגזול צמח ב"ק סימן קמ"ט והגהות מיומיות פכ"ה מסנהדרין אות ה', ד"מ ד'. (ה) שם. (ו) מהר"ל נכתבו סימן ר"ו, ד"מ שם.

ביאור הגר"א

סימן ה סעיף ב' א. ויש מי שכתב. סנהדרין כ"ד [ע"א]*: ב. למי שאינו. רמ"ה [המובא בציונים אות ג'], וכן משמע [ב"ק ק"ג ע"א] לשון לא היצנא כו'. (ליקוט) למי שאינו בעיר. רמ"ה, וראה שהי אחרת צנ"ג

וי"א. צ"ק שם [ק"ג ע"א] לצני כלה וכו': ד. ויש מקומות. ומתן להם שבת ט' ב' (למכות) [דמועד קטן] [י"ד ע"ב] דנין דיני כו', צ"י ומשמע אף צע"כ (ע"כ): ג. וי"א. צ"ק שם [ק"ג ע"א] לצני כלה וכו': ד. ויש מקומות. ומתן להם שבת ט' ב'

באר הגולה

ה*. פירוש כמו שקובעין צנ"י וה' שהדיינין יושבין מעמלן. ו. גם זה צמחמת דרז יהודה שם [בב"ק]. ו. שם [בב"ק]. ת. משנה סנהדרין דף

(למכות) [דמועד קטן] [י"ד ע"ב] דנין דיני כו', צ"י ומשמע אף צע"כ (ע"כ): ג. וי"א. צ"ק שם [ק"ג ע"א] לצני כלה וכו': ד. ויש מקומות. ומתן להם שבת ט' ב'

באר היטב

ד. איסור. פירוש כגון גיטין ומלגה אין להקל: ה. בניסן. אבל צניסן קובעים מפני שאין זו יו"ט אלא שני ימים. סמ"ע [סכ"ה]: ו. בעיר. אבל אם הוא בעיר דנין אותו, וכן אם לאו הצע"ד לצוא מעיר לעיר דנין אותו בכל החדש וזמני בערז יום טוב, דנשאר ימים אין איסור מלך הדיינים, וק"ל: וכן ויש אומרים דאין לקבוצ בבית הכנסת בניסן כו'. עיין בטור אור"ח ובשו"ע נס"מ תקמ"ה שסמם המחבר וכתב דמותר לקבול בשביל חוצותיו צהורה, והוא ג"כ מהמרדכי

גידולי תרומה [שע"ג חלק ז] דף כ"ג הביאו הכנה"ג, כתב דכל החדש בכלל. גם בתשובת שבו"י ח"א סי' קל"ט כתב דכן הוא משמעות לשון הש"ס והרמב"ם והטור דכל חודש ניסן ותשרי בכלל זה. ומה שמהרש"ל והש"ך נסתייעו מדברי המרדכי והג"מ שהובא בהגה בסמוך דבני הכפרים שבאו לדון קביע להו זמנא אחר הרגל, אין ראיה כלל, דשאני התם כיון שהם באותה עיר אצל המנין, ודאי קבעינן להו זמנא אף בניסן ותשרי, אך לעיר אחרת לא קבעינן להו זמנא כל החדש כו', ע"ש. גם התומים [אורים] סק"ה כתב דמסתברא דכל החדש בכלל דעדיין טרדות המועד עליה, ע"ש. וכתב הכנה"ג [מהריק הגהות ב"י סק"ב], לחתן אין קובעין זמן כ"א יום, יום קודם החופה וז' ימי החופה וז' ימים לאחר החופה, ע"ש. ובתשובת שבו"י ח"א סי' קל"ט כתב ר' ג' ימים קודם החופה ויום החופה, ע"ש. אבל התומים [שם] השיג עליה, ודעתו דחתן נותנים לו ז' ימי המשחה וג' ימים קודם הנישואין, וכ"כ בהג"מ [מש"כ סק"ה]. ע"ש. ובענין בעל ברייתו, וכן שאר שמות ומיני סעודות מצוה, כתב בשבו"י שם דהכל כפי המנהג ופי' טרדתן כראות עיני הדיין, עיין שם. ובספר עטרת צבי סק"ד כתב שאין קובעין לאבי הבן כל ח' ימים עד המילה ובימים שלאחריו, וכן המילה נהוג ע"ש: ה. דאין לקבול. עיין בה"ט [סק"ה] שכתב עיין באור"ח ס"ס תקמ"ה שסתם המחבר כו'. הנה גם באור"ח סי' תקל"ט ס"ג כתב הרמ"א בהגה, וכן מותר לקבול במשפט בשביל חובותיו כו'. וכתב המג"א שם [סק"ה] וז"ל, הקשה בסמ"ע סי' ה' הא אין קובעין זמן בניסן ותשרי כו', ולא עיין במרדכי דמוכח דאירי במשפט העובדי כוכבים מותר לקבול ולכן דקדק רמ"א וכתב לקבול במשפט כו', שמעתי ועיקר, עכ"ל. ועיין בתשובת שבו"י ח"א סי' קל"ט שחמה על המג"א בזה, דקושיית הסמ"ע היא על סי' תקמ"ה דשם כתב סתם לקבול בשביל חובותיו בחוה"מ, משמע אפי' בב"ד ישראל ע"ש. גם בספר אליהו רבה שם [סי' תקל"ט סק"ה] תמה כן, אך בספר מחצית השקל ובפרי מגדים שם כתבו שדברי המג"א נכונים, כי דברי המחבר בסוף סי' תקמ"ה הוא ג"כ מהמרדכי הנ"ל דאירי שם לקבול בערכאות, ע"ש. ועיין בתומים [אורים סק"ה] שכתב, ועוד י"ל כאן איירי לקבול שצריך לדון עמם וזה אין לעשות דאין מזמנים בימים אלו, אבל באור"ח שם סי' תקמ"ה איירי דלית ליה שום דין רק מבקש לכופ לב"ח שלו שישלם לו, זה יכול לעשות במועד דהא אסקינן דנין במועד, ואי לא ציית מרחיקין ליה, ע"ש. ועיין עוד בשבו"י שם בענין המבואר ברמ"א דאם יש דחיה ורמאות מותר לקבול בניסן ותשרי, ובסמ"ע [סק"ה בהג"ה] מבואר דאפי' בחוה"מ מותר, ואירע כשכאבו לדין חזר הנתבע ותבע להתובע בענין אחר, וטען התובע כאשר אמרו חז"ל נוקטין לתובע תחילה ע"כ יקקו לו עתה על תביעתו, ואחר המועד ישיב להתנבע על טענותיו כיון שאינו מוחזק לדחיה ורמאות, ושאל השואל מה דינם. והשיב (י"ל) [ני"ל] לדמות זה למה שפסק בשלחן ערוך סי' ו' דאם הוצקו לשוב פרוטה גומרים דינם אפי' לפחות משוה פרוטה, והטעם דחד דין מיקרי כו', ואע"ד דהסמ"ע [סק"ה] פסק שם כהרא"ש דאין גומרין לפחות מש"פ, מ"מ בנדון זה יש להקל בימי ניסן ותשרי כיון שכבר התחילו לדון, אבל במועד היכא דליכא חשש לדחיה ורמאות צריך להמתין בתביעתו לתובע משום כבוד החג עד אחר החג, ע"ש: ו. אין דנין בלידה. עיין בה"ט [סק"ה] בשם סמ"ע [סק"ה] מ"ש כשכא

מתני תשובה

ליום המחרת כמ"ש לקמן ס"ס רל"ה ופשוט: סעיף ב' ג. אין קובעין. עיין בספר ברכי יוסף [אות ט'] שכתב בשם מהריק"ש בתשובה כ"י [נאהלי יעקב סי' צ"ב תחילת הפסק] אין קובעין זמן לבוא לב"ד בזמן חשש מגפה ר"ל באותה העיר, ואם קבעו אין לו לחוש, ע"ש: ד. בניסן ותשרי. כתב הר"ך [סק"ה] היינו דוקא קודם הרגל, אבל לאחר הרגל קובעים כו', ע"ש, וכ"כ מהרש"ל [ש"ש ב"ק] פרק הגזול ומאכיל סי' י"ז ע"ש. אבל בספר גידולי תרומה [שע"ג חלק ז] דף כ"ג הביאו הכנה"ג, כתב דכל החדש בכלל. גם בתשובת שבו"י ח"א סי' קל"ט כתב דכן הוא משמעות לשון הש"ס והרמב"ם והטור דכל חודש ניסן ותשרי בכלל זה. ומה שמהרש"ל והש"ך נסתייעו מדברי המרדכי והג"מ שהובא בהגה בסמוך דבני הכפרים שבאו לדון קביע להו זמנא אחר הרגל, אין ראיה כלל, דשאני התם כיון שהם באותה עיר אצל המנין, ודאי קבעינן להו זמנא אף בניסן ותשרי, אך לעיר אחרת לא קבעינן להו זמנא כל החדש כו', ע"ש. גם התומים [אורים] סק"ה כתב דמסתברא דכל החדש בכלל דעדיין טרדות המועד עליה, ע"ש. וכתב הכנה"ג [מהריק הגהות ב"י סק"ב], לחתן אין קובעין זמן כ"א יום, יום קודם החופה וז' ימי החופה וז' ימים לאחר החופה, ע"ש. ובתשובת שבו"י ח"א סי' קל"ט כתב ר' ג' ימים קודם החופה ויום החופה, ע"ש. אבל התומים [שם] השיג עליה, ודעתו דחתן נותנים לו ז' ימי המשחה וג' ימים קודם הנישואין, וכ"כ בהג"מ [מש"כ סק"ה]. ע"ש. ובענין בעל ברייתו, וכן שאר שמות ומיני סעודות מצוה, כתב בשבו"י שם דהכל כפי המנהג ופי' טרדתן כראות עיני הדיין, עיין שם. ובספר עטרת צבי סק"ד כתב שאין קובעין לאבי הבן כל ח' ימים עד המילה ובימים שלאחריו, וכן המילה נהוג ע"ש: ה. דאין לקבול. עיין בה"ט [סק"ה] שכתב עיין באור"ח ס"ס תקמ"ה שסתם המחבר כו'. הנה גם באור"ח סי' תקל"ט ס"ג כתב הרמ"א בהגה, וכן מותר לקבול במשפט בשביל חובותיו כו'. וכתב המג"א שם [סק"ה] וז"ל, הקשה בסמ"ע סי' ה' הא אין קובעין זמן בניסן ותשרי כו', ולא עיין במרדכי דמוכח דאירי במשפט העובדי כוכבים מותר לקבול ולכן דקדק רמ"א וכתב לקבול במשפט כו', שמעתי ועיקר, עכ"ל. ועיין בתשובת שבו"י ח"א סי' קל"ט שחמה על המג"א בזה, דקושיית הסמ"ע היא על סי' תקמ"ה דשם כתב סתם לקבול בשביל חובותיו בחוה"מ, משמע אפי' בב"ד ישראל ע"ש. גם בספר אליהו רבה שם [סי' תקל"ט סק"ה] תמה כן, אך בספר מחצית השקל ובפרי מגדים שם כתבו שדברי המג"א נכונים, כי דברי המחבר בסוף סי' תקמ"ה הוא ג"כ מהמרדכי הנ"ל דאירי שם לקבול בערכאות, ע"ש. ועיין בתומים [אורים סק"ה] שכתב, ועוד י"ל כאן איירי לקבול שצריך לדון עמם וזה אין לעשות דאין מזמנים בימים אלו, אבל באור"ח שם סי' תקמ"ה איירי דלית ליה שום דין רק מבקש לכופ לב"ח שלו שישלם לו, זה יכול לעשות במועד דהא אסקינן דנין במועד, ואי לא ציית מרחיקין ליה, ע"ש. ועיין עוד בשבו"י שם בענין המבואר ברמ"א דאם יש דחיה ורמאות מותר לקבול בניסן ותשרי, ובסמ"ע [סק"ה בהג"ה] מבואר דאפי' בחוה"מ מותר, ואירע כשכאבו לדין חזר הנתבע ותבע להתובע בענין אחר, וטען התובע כאשר אמרו חז"ל נוקטין לתובע תחילה ע"כ יקקו לו עתה על תביעתו, ואחר המועד ישיב להתנבע על טענותיו כיון שאינו מוחזק לדחיה ורמאות, ושאל השואל מה דינם. והשיב (י"ל) [ני"ל] לדמות זה למה שפסק בשלחן ערוך סי' ו' דאם הוצקו לשוב פרוטה גומרים דינם אפי' לפחות משוה פרוטה, והטעם דחד דין מיקרי כו', ואע"ד דהסמ"ע [סק"ה] פסק שם כהרא"ש דאין גומרין לפחות מש"פ, מ"מ בנדון זה יש להקל בימי ניסן ותשרי כיון שכבר התחילו לדון, אבל במועד היכא דליכא חשש לדחיה ורמאות צריך להמתין בתביעתו לתובע משום כבוד החג עד אחר החג, ע"ש: ו. אין דנין בלידה. עיין בה"ט [סק"ה] בשם סמ"ע [סק"ה] מ"ש כשכא

אמרי ברך

סימן ה ש"ך סק"ג. אבל אחר"כ קובעין. י"ב כן הוא בש"ש צ"ק פרק הגזול סימן י"א, ונא"ם שנות יעקב ח"א סי' קל"ט מצא צס גדולי פרומה דנכל החדש אין מומיין, ועכ"ל מקיים צטות יעקב דצמחמת שנהגין להמין אחר הרגל מיד יש לקיים המנהג: סמ"ע סק"ו. וצ"ל דהתם מיירי

סימן ה בש"ך אות ג'. עד אחר הרגל. י"ב צמחולי פרומה כתב דכל החדש בכלל, ועיין נמשות שנות יעקב ח"א סי' קל"ט גם לענין סמן אימתי קובעים אותו לדין: שם בש"ך אות ד'. ולא ידעתי. י"ב עיין שנות סמ"א סי' ל"ט ומשנות שנות יעקב ח"א סי' קל"ט:

כ"י לקמן ר"ס רנ"ג. ואפי' הטור שחולק לקמן ר"ס רנ"ג על פירש"ס, מ"מ משמע להדיא דמודה לזה לדינא דקונין ק"ס צלילה ואין דנין צלילה כדמוכח בש"ס שם, וכן מוכח להדיא מדברי הב"ח לקמן ר"ס רנ"ג דהטור מודה לזה לדינא, וכ"פ בתשובת משאלת בנימין סימן ע"ח דקונין ק"ס צלילה ואין דנין צלילה ע"ש [קש"כ], א"כ כיון

דכחז נקוב דאין קונין ק"ס צלילה אלא לאור הנר, אלא דאין אסור אפילו לאור הנר, *וכן נראה וכדמשמע ממשימת הפוסקים: ה' וי"א דאם עברו ודנו כו'. וכ"כ הב"ח [ד"ה אין דנין]. והרמב"ם [ב"ב ק"י ע"ב ד"ה ואימא] כתב דאין דיינים דין, וכ"כ הטור ריש סימן רנ"ג, וכן כתבו הר"ן [סנהדרין י"ג ע"א מדפי הרי"ף] והר"ש [ב"ב פ"ח סימן ג']

וכסף משנה [פ"ג סנהדרין ה"ד], ועב"י, וסעיף ג' [עד סוף שעה חמישית]. והסמ"ע [סק"י] כתב עד קרוב לסוף שעה ו', וכ"כ הב"ח [סעיף ד' ד"ה זמן]:

בכת"י וכן נראה עיקר וכדמשמע ממשימת כל הפוסקים

בלילה בתחלת דין אבל אם התחילו לדון דיני ממונות ביום גומרין בלילה, (ח"ט) (וש' אומרים דאם עברו ודנו צלילה [דיניהן דין]).

ג' זמן ישיבת הדיינים מהבוקר עד סוף שעה חמישית (מכאן ואילך אין צריך לישב).

צינונים ומקורות: (א) כן הוא מפורש פ"ד סנהדרין ה"ה רש"י ד"מ ו'. (ב) ד"מ ו' שכן דעת הרי"ף סנהדרין ב' ע"א מדפי הרי"ף והר"ש שם פ"ק סימן ט' [עין הגהות פרישה]. (ט) טור ס"ו.

[משפט נחלות דיינו ממונות ביום, רש"י] הא כיצד יום לתחילת דין לילה לגמר דין. פירש רש"י דעיקר משפט דיינו גמר דין, ואפילו לתוספות [שם ד"ה יום] דכתבו דעיקר משפט מחילת דין, מודו דהיה דכתיב ושפטו ככל עם אגמר דין קאל, ועיין פרישה שם כתבתי צמאי פליגי שם מוספות ארש"י, ועמ"ש בסמ"ע בריש סימן ט"ו: * ובתשובת מוהר"ם סימן כ"ח

[חשובות מהר"ם מרוטנברג דפוס קרימונה סימן כ"ט] כתוב, דאם נתרלו שני הנדדים לדנוס צלילה מותר לדנוס, דלא גרע מקיבלו עליהם קרוב או פסול וכו', עיין שם [קש"כ]. וכן כתב מוהר"ם לקמן סימן כ"ח סעיף כ"ד לענין קבלת עדות צלילה, עיין שם והוא מדברי רש"י [בשורית ח"ו סי' ר' וד"ו סי' תס"ז], ומשום הכי נוהגין לעת לעת להקל לדון מחילת דין צלילה, דמאחר שצ"ל דנין כששולחין אחריו הוה ליה כקיבלוהו*. ולכאורה היה נראה לומר דהיינו טעמא משום דלקמן בסיומן ו' כתבו הטור [סעיף ד'] והמחבר [סעיף ב'] דסומא צלחת מעיניו כשר לדון אפילו מחילת דין משום דיכול

פסול דהוה אללו לילה אפילו ביום, * ואם כן נאמר דהוא הדין אפסול, דכשמדליק נרות צלילה ויכול לראות ולהכיר צי אדם, מותר לדון אפילו בתחילת דין* צלילה. ודומה לזה מלאכי בקובץ יטן נוטן דאין קונין בקנין סודר צלילה אלא לאור הנר או לאור הלכה [כד'] שיכירו העדים היטב מי הוא הקונה והמקנה, וגם אמרו [יומא ע"ד ע"ב] מאן דאית ליה סעודה [לא] ליכליה [אלא] צממא, [הטעם הוא] משום דאמרו קומא אינו שבע. ואי מדליק נרות צלילה לית לן זה. [וא"כ גם צלילה] נראה לי להלכה ולא למעשה לכפוחו לדון צלילה אף שהנרות דולקות, כי לא מלאכי חילוק זה בשום אחד מהפוסקים: ח' דיניהן דין. והרמב"ם [פ"ג סנהדרין ה"ג] כתב דאין דיינים דין, וכן כתב הטור ריש סימן רנ"ג עיין שם, גם המחבר כתב לקמן בסוף סימן כ"ח בסעיף כ"ד צענין קבלת עדות שהוא דומה לדין, שאם עברו וקיבלוהו צלילה דאין דנין עליה, עיין שם. מיהו יש לחלק דשאי התם דקבלת עדות צלילה לאו גמר דין ומעשה הוא, ומשום הכי אסור לדון עליו לכתחילה, מה שאין כן כאן דכבר נגמר הדין, וק"ל*. סעיף ג' [זמן ישיבת הדיינים וכו']. המחבר השמיט מה שכתב הטור בריש סי' זה, שאף שמתקנת עורא הוא שקציעת ישיבת הדיינים יהיה בשני וחמישי, מכל מקום האידנא קביעות כל הימים שזה, משום דלא רצה להאריך, וממילא נשמע, כיון שלא הזכיר תקנת עורא מהיכי מימי לחלק, וק"ל: י' עד סוף שעה חמישית. כך כתב גם צ"י [סעיף ד'] ועיין דרישה ופרישה שם כתבתי דלשון הפוסקים אינו כן אלא הטור כתב עד מתי היום, וצריכ"ס

שענה"ש סק"ב

דומים סק"ג משה"א סק"א

משה"א סק"ב

ביאור הגר"א

ואם התחילו כו' וכן גומרין צלילה כמ"מ למטה: ה' ויש אומרים דאם עברו כו'. ירושלמי [סנהדרין פ"ד ה"ה] והביאו פוס' דעצמות ק"ד א' ד"ה מר אלא שמוס' ... [כאן חקר בנתי*] (סנה"ג) ועמ"ש בסיומן כ"ח סעיף כ"ד דקיל' דעת המוס' ושכן מוכרח נגמ' דעצמות שם, וסנהדרין י"א ב': סעיף ג' ו'. עד סוף. כפירוש הרי"ף בפ"ק סנהדרין [ב' ע"א מדפי הרי"ף]: ז' מכאן ואילך. שכן שם י' ע"א עיין באה"ג אות י' מנה להו כו':

נראה שצ"ל מביא חת הירושלמי הור"ג. משה"א סק"ב

באר הגולה

ל"ב ע"א, וכתב הסמ"ע [סק"י] בשם תשובת מוהר"ם * דדוקא ע"י כפיה אצל צממא מותר, וכמ"ש הרמ"א בש"ס כ"ח [סעיף ב'] לענין עדות. ט. [הרשב"ם] צ"ב דף קי"ד ע"א [ד"ה ואפילו ה' ג']. וכתב הר"ש שם [פ"ח סימן ג'] שהרמב"ן מולק ע"ז והוכיח בראיות ע"ש, וכתב הב"י שכן נראה דעת הר"ן ושכן סתם רבינו צ"י רנ"ג, וצ"ח פסק כרשב"ם, ועיין בש"ס כ"ח. וכתב עוד שז' טו"ז העיר נהגו לכופ לדון צלילה, שכן נהגו.

באר היטב

כגון שהיה הע"ד מצוי העיר או שרלו הב"ד דמיה ורמאות, ע"כ הסמ"ע [סק"י]. וז"ע נמ"ש שהע"ד הוא מצוי העיר, דהא מדברי רמ"א משמע דאם הוא מצוי העיר פשיטא דאסור לקבל, מדכתב לשון אפילו על צי כפריס וכו', ודוק: ח. בלילה. ועבשו נוהגין להקל לדון מחילת דין צלילה משום דכשצ"ל דנין כששולחין אחריו ה"ל כקיבלוהו, ובתשובת מוהר"ם כתוב דאם נתרלו הנדדים מותר לדנוס צלילה. ולכאורה היה נראה טעם אחר לומר דדומה למה דקיל' קומא צלחת מעיניו כשר לדון משום דיכול לראות, וסומא בשמי עיניו פסול דהוה אללו לילה אפילו ביום, וא"כ ה"ה אפסול כשמדליקין נרות צלילה ויכול לראות ולהכיר צי אדם, מותר לדון אפילו מחילת דין, ודומה לזה מלאכי בקובץ יטן נוטן דאין קונין בקנין סודר צלילה אלא לאור הנר, וא"כ גם כאן צ"ל להלכה ולא למעשה לכפוחו לדון צלילה אף כשהנרות דולקות, כי לא מלאכי חילוק זה בשום אחד מהפוסקים, ע"כ הסמ"ע [סק"י]. וכתב עליו הש"ך [סק"ד] דלא ידענו ממה שקונין ק"ס צלילה הו' ראה לספור, דנדיא אמרין בש"ס פ' י"ד דקונין ק"ס צלילה ואין דנין צלילה, וכ"פ בתשובת משאלת בנימין: ט. עברו. כתב הסמ"ע [סק"י] הא דנפסק כ"ח צענין קבלת עדות כתב המחבר שאם קיבלוהו צלילה דאין דנין עליה, יש לחלק דקבלת עדות לאו גמר דין ומעשה הוא

פתחי תשובה

לדין כששולחין אחריו ה"ל כקיבלוהו. וכיצא בזה כתב הש"ך בשם רש"ל לקמן סי' ר' [ו' סק"י] [בבה"ט שם ס"ק י"ח] בענין רב שהוא מומחה ובה' א' לפניו לדון על קרובו יכול הרב לדנוס כו', ע"ש. אלא דשם אינו מבואר רק כשבא מעצמו, וכאן מבואר דאפי' לא בא מעצמו רק אחר ששלחו שליח ב"ד. ועיין בתשובת חות יאיר סי' ב' [וד'] [נהי] שהרבה להקשות עליהם ופלפל בזה עם גדול אחד, ובסוף כתב, הגם דבני' פרק אחד דיני ממונות נא' ע"א מדפי הרי"ף] מיייתי ירושלמי דאמר ר' אבהו כיון דאינון אתון לגבאי הוי כמו שקיבלוני עליהם, אין ראה משם, דשם איירי בענין ששאלוהו מהא דתנן אין דין יחידי שהוא רק מדת חסידות, לכן יספיק זה, משא"כ בקרוב או פסול או שום דבר שלא נכון ע"פ הדין [עמ"ש לעיל סי' ג' ס"א ס"ק א']. אי' יש לחלק, דודאי כשבאו יחד בלי שליח ב"ד ככל הוי כקיבלוהו, משא"כ אם התובע הלך לב"ד והם שלחו שליח ב"ד ובא, אין סברא לומר שזה שלא רצה לסרב הוי קבלה, ובזה לק"מ על הש"ך, רק על הסמ"ע שכתב כששולחין אחריו, נשאר קשה, ע"ש. ומ"ש [בבאר היטב] וא"כ ה"ה אפסול כשמדליקין נרות בלילה כו' עד וכתב עליו

הש"ך דראיתו ממה שקונין ק"ס בלילה הוה ראה לסתור כו', עיין בתשובת א"י פנים מאירות ח"ג סי' ט"ל שהשיג ג"כ על הסמ"ע מפ"ק דמו"ק דף ח' [ע"א] דמוכח שם דמביום נתמעט לילה לגמרי אפי' לאור הנר, ומסיים וצ"ע דבר זה לא נאמר לא להלכה ולא למעשה, ע"ש. גם בתשובת שבו"י ח"א סי' קל"ט השיג עליו, ע"ש גם בספר בכור שור [נהפסד בסוף שמלה חדשה על טריפות] סנהדרין דף ל"ד ובתשובת כנסת יחזקאל סי' פ' מזה, ועיין בספר ברכי יוסף [אות י"ג] האריך מאד בענין זה: ז. גומרין בלילה. כתב בספר ברכי יוסף [אות י"א], היינו בדיעבד כשאין פנאי לגמור ביום. מהרש"ל ביש"ש יבמות פרק מצות חליצה סי' כ'. וכ"כ הנמוקי יוסף במס' סנהדרין י"ג ע"א מדפי הרי"ף ולילה לגמור דין אם התחילו ביום ולא הספיקו לגמורו כו'. וכתב עוד הברכי יוסף [אות י"ה] הא דאמרו גומרין בלילה, פירושו שייסכימו במשא ומתן שלהם ביום. וכל שהסכימו עליו ביום אם ירצו לחזור למשא ומתן בלילה סמוך לגמור דין עושין, וכן עיקר, וי"א שאין משא ומתן בלילה כלל אלא צריך שיהיו מוסכמים על כל המשא ומתן. הרב המאירי [סנהדרין ל"ה ע"ב ד"ה כל], הביאו הרב דינא דחיי עשין צ"ח, וכתב עליו דהאידיא נהוג לגמור בלילה אף שביום לא גמרו המשא ומתן, ע"ש: ח. דאם עברו. עיין בה"ט [סק"י] עד והש"ך כתב בשם הרמב"ן כו'. ועיין בתשובת נודע ביהודה [מהר"ק] חלק אה"ע סי' נ"ח מ"ש בזה, והובא קצת בפ"ת לאה"ע סי' מ"ב ס"ק י"ז:

חידושי רעק"א

שם בסמ"ע אות ד'. דמאחר שבא לדין כששולחין אחריו, צ"ע עיין ש"ך סי' ו' סק"ט ו' משניות

אמרי ברוך

בענין כו'. צ"ע עיין מה שמפרק צנח"ל [אריז] סימן תקל"ט סק"ה: